

## Egy erdélyi jogtudós – Balogh Arthur pályaképe

**Szabadsfalvi József**

jogász, egyetemi tanár, Debreceni Egyetem

Ha Balogh Arthur munkásságát röviden össze akarjuk foglalni, akkor a következőkben tudjuk jellemezni pályaképét: a „politika” professzora, a kisebbségi joggal foglalkozó nemzetközi jogász és a gyakorló politikus. E három tevékenység egy életpályába ötvözve meglehetősen ritka jelenség, még akkor is, ha valakit hosszú élettel ajándékozott meg a sors. Balogh esetében megadatott mindaz, amire akár három tartalmas életút birtokosa külön-külön is büszke lehetne. Mindezt példamutató intellektualizmussal és morális felelősséggel tette. Életművében az elméleti-tudományos és gyakorlati-politikai tevékenység szerves egysége valósult meg.<sup>1</sup>

Az *Uj Idők Lexikona* 1936-ban megjelent kötetében Balogh Arthurt „erdélyi jogtudósnak” nevezi a szócikk ismeretlen szerzője.<sup>2</sup> A pár soros leírásban olvasható jellemzés minden eleme pontosan kifejezi Balogh egyéniségét és hivatását.

---

<sup>1</sup> Életéről és munkásságáról lásd: *Concha Győző tagajánlása*. In: *Tagajánlások 1905-ben*. Magyar Tudományos Akadémia. Hornyászy, 1905, Budapest, 8-10; *Erdély magyar egyetemete*. Az erdélyi egyetemi gondolat és az M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem története. (szerk.: Bisztray Gyula, Szabó T. Attila, Tamás Lajos) Erdélyi Tudományos Intézet, 1941, Kolozsvár, 169, 171, 196, 390; Buza László: *A nyolcvanéves Balogh Artúr*. In *Erdélyi Múzeum*, 51. köt. (1946) 1-4. sz. 96-99; Fábíán Ernő: *Bevezetés*. In Balogh Artúr: *Jogállam és kisebbség*. (A kötetet összeállította és a bevezetőt írta Fábíán Ernő) Kriterion Könyvkiadó, 1997, Bukarest – Kolozsvár, 5-58; Varga Attila: *Balogh Artúr – a kisebbségi jogelmélet teoretikusa, a nemzetiségi érdekképviselet politikusa*. In Balogh Artúr: *A kisebbségek nemzetközi védelme a kisebbségi szerződések és békeszerződések alapján*. Károni, 1997, Csíkszereda, 5-21; Demeter M. Attila: *Balogh Artúr és a kisebbségi kérdés liberális megoldása*. In Demeter M. Attila (szerk.): *Kisebbség és liberalizmus. A kisebbségi vagy nemzetiségi kérdés a magyar liberális gondolati hagyományban*. Pro Philosophia Kiadó – SZTE Társadalomelméleti Gyűjtemény, 2008, Kolozsvár, Szeged, 286-302; Hamza Gábor: *Emlékezés Balogh Artúrra (1866-1951)*, a Magyar Tudományos Akadémia levelezőtagjára. ([https://mta.hu/data/dokumentumok/ix\\_osztaly/Jubileumi%20megemlekezesek/Balogh%20Artur\\_1866\\_1951\\_MTA\\_lev\\_tag.pdf](https://mta.hu/data/dokumentumok/ix_osztaly/Jubileumi%20megemlekezesek/Balogh%20Artur_1866_1951_MTA_lev_tag.pdf)); György Béla: *A romániai Országos Magyar Párt története (1922-1938)*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2017.; Szabadsfalvi József: *Jogfenntartó állam – alkotmányos állam – jogállam*. Balogh Arthur jogállam eszményének rekonstrukciója. *Iustum – Aequum – Salutare*, XVII. évf. (2021) 2. sz. 69-84. o.

<sup>2</sup> *Uj Idők Lexikona*. 3-4. köt. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet, 1930, Budapest, 695.

Ő valóban erdélyi, helyesebben azzá váló jogász, jogtudós volt, aki az első világháborút követően Erdélyben maradván a magyar kisebbség kiemelkedő jogvédő közszereplője, politikusa, parlamenti képviselője lett.

Balogh Arthur 1866. márc. 18-án született a Pest-Pilis-Solt vármegyei Abonyban. Keresztnevének írása publikációiban három módon szerepel. Leggyakrabban az „Arthur” változat olvasható, de alkalmanként a „h” nélküli „Artur” írásmóddal is találkozunk. A későbbiekben, így napjainkban, többnyire az „Artúr” verziót használják nevének leírásakor. Középiskolai tanulmányait Nagybányán és Kolozsvárott folytatta. A gimnázium VII. és VIII. osztályát a kolozsvári piaristáknál végezte. A budapesti tudományegyetem jog- és államtudományi karán 1888-ban szerzett államtudományi, 1889-ben jogtudományi doktori oklevelet. Egyetemi tanulmányai során Concha Győző – a korszak kiemelkedő közjogtudományi gondolkodója, a politika és alkotmányelmélet művelője – gyakorolta rá a legnagyobb hatást, akit élete végén is „a politikai tudomány legnagyobb magyar messterének” nevezett. Érdemes megemlíteni, hogy *A törvényhozó hatalom* című 1899-ben megjelent könyvét „mély tisztelete jeléül” egykori professzorának ajánlotta.

1897 és 1898 között magyar állami ösztöndíjjal német és francia egyetemeken folytatott politikai és közjogi tanulmányokat. 1898-ban a magyar államvasutaknál helyezkedett el tisztviselőként, majd 1899 és 1904 között miniszteri titkár volt a Kereskedelmi Minisztériumban. 1899-ben „politika” tárgykörből szerzett magántanári képesítést egykori alma materében, ahol tagja lett az államtudományi „államvizsgálói” bizottságnak. Balogh sok szempontból folytatója volt mestere konzervatív-liberális állambölcseleti (politikatudományi) szemléletének. A korabeli magyar – Concha Győző, Kuncz Ignác, Schvarcz Gyula, Balogh Arthur, Szandtner Pál, Krisztics Sándor fémjelizte – „államcentrikus-jogászi” politikáról, mint tudományos diszciplínáról elmondható, hogy erőteljesen támaszkodott a közjogi hagyományokra épülő, elsősorban állambölcseleti, alkotmány- és közigazgatástani irodalomra.

Balogh korai művei elsősorban közjogi és kisebb részben állambölcseleti tárgyúak voltak. Itt kell megemlíteni az 1895-ben megjelent *Tanulmányok az alkotmánypolitika köréből*, az 1896-ban kiadott *Parlamenti reform*, az 1899-ben publikált *A parlamenti tagok szólásszabadságának és sérthetlenségének határai* és a már említett, *A törvényhozó hatalom* című műveit. 1901-ben a Franlin-Társulat egyetemi tankönyv sorozatában jelent meg *A magyar államjog alaptanai* című, a dualizmus kori Magyarország közjogi intézményrendszerének alkotmányjogi leírását és elemzését tartalmazó terjedelmes kötete. A dogmatikailag kidolgozott, a Szent Korona-tan sajátosságaira tekintettel művelt alkotmányjog-tudományhoz kapcsolódó további munkájaként említhető meg 1904-ben megjelent *Az államélet főjelenségei, tekintettel a magyar szent korona elméletére* című műve. Ugyancsak itt érdemes utalni az 1903-ban – a Stampfel-féle tudományos zsebkönyvtár sorozatban – kiadott *Alkotmánytan, Magyar közjog*, illetve *Közigazgatástan* című

„iker” műveire, amelyek nem csupán a szakmai, hanem a művelt olvasóközönség számára is íródtak.

1904-ben Concha Győző, majd közvetlenül Kuncz Ignác utódként a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen az „alkotmányi és a közigazgatási [kormányzati] politika” nyilvános rendkívüli tanára lett. Két évvel később, 1906-ban nyilvános rendes tanári kinevezést kapott. Professzori állását 1916-ig töltötte be. Egykori hallgatója szerint a kolozsvári egyetem tanárai között sokan voltak, akik nem váltak „erdélyivé”, nem ismerték az erdélyi problémákat, illetve nem is érdeklődtek irántuk. Erdélyből csupán annyit láttak, amit a Budapestről robogó vonat ablakából megpillantottak. Még publikációjuk megjelenési helyének sem választották Kolozsvárt. Balogh Arthur nem ilyen átutazó vendég volt, aki átmeneti állomásnak tekintette volna Kolozsvárt, hiszen a magyar impérium megszűnése után is Erdély „fővárosában” maradt.

Balogh Kolozsvárra kerülését követően a közjogi megközelítés mellett érdeklődése egyre inkább tanszéke profiljának meghatározó tudományterületébe irányába orientálódott, és ennek megfelelő publikációs tevékenységet folytatott. A politikatudományt művelő professzor ekkoriban elsősorban egyetemi tankönyvírói tevékenységével tűnt ki. Kolozsvári egyetemi előadásainak első nyomtatott változata *Politikai jegyzetek* címmel 1905-ben jelent meg, mely meghatározása szerint „az állam tudományába” kívánt betekintést nyújtani. E munkájában találkozzunk először a „politika” diszciplína mindkét része, az alkotmánytan és a közigazgatástan rendszerezett előadásával. Négy évvel később, 1909-ben jelent meg – a „jogtanuló ifjúság igényeit” szem előtt tartó – immár monografikus igényességgel megírt öt és félszáz oldalas *Az állam tudománya (politika). I. Alkotmánytan* című műve. Egy évvel később, 1910-ben került kiadásra előző könyvének lábjegyzetek nélküli, vélhetően a hallgatói igényeket még inkább kiszolgáló, némileg rövidített és átírt verziójaként a *Politika* című munkája. Itt kell megjegyezni, hogy a megjelenési év feltüntetése nélkül, de nagy valószínűséggel 1910-ben megjelent *A politika alaptanai* című Kolozsvárott kiadott művét is minden bizonnyal tananyagának szánta. Ugyancsak említésre méltó, hogy a hallgatóinak szociológia tárgykörben előadást tartó professzor 1906-ban *A társadalom: a szociológia alapvetői Comte és Spencer* címmel megjelentette a kurzusán elhangzottakat.

Balogh szerteágazó intellektusát és érdeklődési körének sokszínűségét mutatja, hogy nem csupán választott tudományterületében mélyedt el, hanem történeti tárgyú értekezéseket is írt. Publikációt jelentetett meg többek között *Széchenyi István* címmel a legnagyobb magyar életéről és munkásságáról 1936-ban, illetve Balogh Jánosról *A jobbágyfelszabadítás egyik lelkes harcosa a reformkorban* címmel 1945-ben. Jogtörténeti tárgyú művei közül említésre érdemes a Weselényi Miklós elleni eljárásról írt *Hütlenségi per országgyűlési beszéd miatt* című tanulmánya 1944-ből, vagy *Nemzet és állam a reformkorban* 1946-ból. Könyvet publikált 1900-ban a világtörténet nevezetes nőalakjairól *Híres asszonyok* címmel, illetve ugyanebben az évben *Udvari élet a francia királyok alatt* címmel

jelent meg műve. 1902-ben a történelem és politika világát befolyásoló szerelmek történetét bemutató *Híres szerelmek* című könyve került kiadásra. Említésre méltóak még szépirodalmi kalandozásai, pontosabban műfordításai. Fordításában jelent meg 1895-ben magyar nyelven Gabriele D'Annunzio *A gyermek* című regénye, illetve egy évvel később Marcel Prévost *Lemondás* című műve.

Egyik legkedvesebb külföldi szerzője volt Benjamin Constant, akire rendszeresen hivatkozott tudományos publikációiban. Egykori hallgatója, Cs. Szabó László szerint a kolozsvári jogi karon a francia gondolkodó műveinek ismerete nélkül nem lehetett sikeres vizsgát tenni. Így az sem véletlen, hogy a Magyar Tudományos Akadémián 1914 decemberében *Benjámín Constant és az alkotmányos állam tana* címmel tartott előadást, mely egy évvel később az akadémiai értekezések sorozatban nyomtatásban megjelent. Érdekes az egykori professzorát nyolcvan éves korában köszöntő Buza László 1946-ban kelt sorait idézni: „Balogh Artúr fejtegetéseiben nagy súlyt helyezett az alkotmányjogi intézmények okainak kimutatására s azok politikai hatására. Visszaemlékezem, hogy a század első éveiben, midőn az egyetemen tanítványai voltunk, őt hallgatva és olvasva mintegy ködöt láttunk szétoszlatni az akkori magyar politikai élet eseményei elől. Azt, hogy Balogh Artúrnak nem volt nagyobb hatása a magyar politikai életre, egyetemi tanári működésének aránylag rövid ideje magyarázza meg.”<sup>3</sup>

Két ízben – az 1907/1908-as és az 1914/1915-ös tanévben – a jog-és államtudományi kar dékáni tisztségét töltötte be. Az egyetemi karrier mellett az országos szakmai elismerésre sem kellett sokáig várnia. A Magyar Tudományos Akadémia 1905. május 12-én – Concha Győző ajánlására – harminckilenc éves korában levelező tagjainak sorába választotta. Akadémiai székfoglalóját 1914. január 12-én tartotta meg „*Jogállam*” címmel. Előadása terjedelmes tanulmányként még abban évben, ugyanazon címmel az akadémiai értekezések sorozatban publikálásra került. A terjedelmes tanulmány különlegessége, hogy a hazai állam- és politikatudományi irodalomban elsőként foglalkozott önálló mű keretében a jogállamiság kérdéskörével, történeti alakváltozásaival és intézményes viszonyaival. Fontos megemlíteni, hogy 1937-ben a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjának választották meg. A második világháború után végbement politikai fordulat következményeként 1949. október 31-én tanácskozó tagnak minősítették vissza. A Magyarországon ekkorra berendezkedő új hatalom ezzel jelezte, hogy a Balogh által képviselt tudományos, közéleti szellemiséggel, kisebbségvédelmi tevékenységgel nem vállal közösséget. Tagságát a tudós testület a magyarországi rendszer-változás hajnalán 1989. május 9-én állította vissza.

Erdély Romániához csatolása után is Kolozsváron maradt. Amikor negyedmillió magyar elhagyta Erdélyt Balogh a menekülés helyett a helyben maradást és a kisebbségi létet választotta, holott bármely korabeli magyar egyetemen szívesen fogadták volna a nagy tekintélyű jogászprofesszort. Búza szerint: „Balogh Artúr

<sup>3</sup> Buza László: *A nyolcvanéves Balogh Artúr*, 98.

ekkor mutatta meg igazán, hogy lelkében teljesen erdélyivé vált. Kivételes tudását a legnagyobb odaadással állította Erdély és az erdélyi magyarság szolgálatába. Ő, aki a napos időkben távol maradt a közéleti mozgalmaktól és nem kereste azt a befolyást és népszerűséget, amelyet a közéleti szereplés az egyetemi professzorok közül is nem egynek biztosított, az erdélyi magyarság küzdelmes éveiben politikai szerepet vállalt.”<sup>4</sup>

„Formálisan” 1925-ben vonult nyugdíjba, de már az első világháború végén hátat fordított az egyetemi katedrának és az erdélyi magyarság kisebbségi jogaiért küzdő, politikai szerepet vállaló közéleti szereplőként tevékenykedett tovább. Kisebbségi jogi tárgyú írásainak, publicisztikáinak, tudományos értekezéseinek jelentős része a *Magyar Kisebbség* című folyóiratban, az *Erdélyi Múzeum* periodikában, illetve az *Erdélyi Tudományos Füzetek*ben jelent meg. Az utókor számára nehezen rekonstruálható, hogy mi volt az a közvetlen motiváló erő, amely a sikeres egyetemi és akadémiai karrier feladását és a sok szempontból teljesen új életpálya választását eredményezte. Természetesen mindaz a szakmai muníció, közjogi, politikatudományi, állambölcseleti tudás és tapasztalat, amelynek birtokában volt a későbbi tevékenységében nagy segítségére lehetett. Konzervatív-liberális felfogását jól jellemzik a liberalizmus eszmetörténeti jelentőségéről 1930-ban tartott előadásában mondottak. A később nyomtatásban megjelent írásában a szabadság értelmét, illetve jelentését a nemzeti önrendelkezésre is kiterjeszti, mely eredendően nem volt része a liberalizmus gondolatiságának. Álláspontja szerint a „[l]iberalizmus és demokrácia egyek addig, amíg a demokrácia nem válik a többség zsarnokságává a kisebbségek felett...”<sup>5</sup> Ugyanakkor a liberális „belkormányzat” teszi véleménye szerint lehetővé az etnikai, vallási és nyelvi kisebbségek egyenjogúsítását.

1920-tól felelős szerkesztője a *Kolozsvári Hírlap*nak, ahol egy ideig ő maga írta a napi vezércikkeket, majd 1923-1924-ben szerkesztője a kolozsvári *Újság*nak. Ezen kívül több erdélyi lap és periodika (*Ellenzék, A Hét, Magyar Génius, Páztortűz, Erdélyi Múzeum, Magyar Kisebbség, Keleti Újság*) munkatársaként tevékenykedett. E mellett tagja volt az Erdélyi Irodalmi Társaságnak. Mindeközben jelentős szerepet játszott az erdélyi, illetve romániai politikai életben, illetve szűkebb pátriája tudományos közösségében. A két világháború között elnöke volt az Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog-, Közgazdaság- és Társadalomtudományi Szakosztályának. A romániai Országos Magyar Párt képviselőjében 1926 és 1937 között a bukaresti parlamentben a szenátus tagjaként politizált. Az 1926-27-es ülészenátora volt. Jakabffy Elemér mellett pártja „külpolitikusaként” is tevékenykedett. 1925 ősztől részt vett a Nemzetek Szövetsége Tanácsának európai nemzeti kisebbségi kérdésekkel foglalkozó első – majd további nyolc – kongresszusán,

<sup>4</sup> Uo. 97.

<sup>5</sup> Balogh Arthur: *A liberalizmus*. In *Erdélyi Múzeum*, Új folyam 1. köt. (1930) 1-3. sz. 22.

képviselve az erdélyi magyar kisebbség ügyeit. Ezen túlmenően több más nemzetközi testületben tevékenykedve közvetítette az erdélyi magyarság aktuális problémáit, kéréseit. 1933-ban, majd 1937-ben pártja szűkebb vezetésébe, az ún. Elnöki Tanácsba beválasztották. 1928 és 1940 között a Romániai Magyar Népliga Egyesület elnöke volt.

A két világháború közötti időszakban elsősorban nemzetközi joggal, főképpen a kisebbségi státuszra vonatkozó szerződések és az első világháborút lezáró békeszerződések összehasonlító vizsgálatával foglalkozott. Az erdélyi kisebbségi lét közjogi vonatkozásainak mind pontosabb megértését és elemzését szolgálta az 1923-as román alkotmány szövegének Szeghő Gábor ügyvéddel közösen készített magyar nyelvű fordítása – *Románia új alkotmánya* címmel – és magyarázatokkal való ellátása. Ugyancsak itt kell megemlíteni az 1925-ben publikált *Kisebbségjogok és azok védelme Romániában* című tanulmányát, melyet ugyanabban az évben francia nyelven (*Les Droits des Minorités et la Défense de ces Droits en Roumanie*) is megjelentetett. Az 1928-ban egy berlini kiadónál *A kisebbségek nemzetközi védelme* címen megjelent terjedelmes könyvét lehet a korszak legjelentősebb alkotásának tekinteni. Művét még ugyanabban az évben Münchenben német nyelven (*Der Internationale Schutz der Minderheiten*), majd 1930-ban Párizsban francia nyelven (*La protection internationale des minorités*) publikálták. Munkája a kisebbségek védelmére vonatkozó nemzetközi jogszabályok rendszeres áttekintését és elemzését adja. Könyvében az új államkeretek közé került nemzeti kisebbségek számára biztosított jogok szaktudományos vizsgálatára vállalkozik, szembeállítva a nemzetközi jogi szabályok és a belső állami jogi rendelkezések gyakorlatát. A mű jelentőségét mutatja, hogy az első kiadását követően hét évtizeddel később Erdélyben ismételten aktuálisnak tartották a megjelenésre. Ugyancsak említésre érdemes az 1937-ben egy párizsi kiadónál megjelent *L'action de la Société des Nations en matière de protection des minorités* című könyve, melyben a Nemzetek Szövetsége kisebbségvédelmi rendszerével foglalkozik.

A második bécsi döntést követően Észak-Erdély Magyarországhoz történt csatolását követően 1940 és 1944 között a magyar országgyűlés ún. behívott képviselőjeként tevékenykedett Budapesten. Munkássága legfőbb elismeréseként 1940-ben Kelemen Lajos történész és Reményik Sándor költő társaságában Corvin-lánc kitüntetésben részesült. Az elismeréséről beszámolva a *Magyar Kisebbség* 1940. november 16-i számában a következő sorok olvashatóak: „Balogh Arthur, aki két évtizeden át a kisebbségi jogok tudományos rendszerbe foglalásával, francia és német nyelven is megjelent ezekre vonatkozó alapvető műveivel európai hírnévre tett szert, most abban a kitüntetésben részesült, amelynél nagyobb magyar tudós nem kaphat. Nincs kisebbségi jogokat tárgyaló olyan tudományos munka, amelyet akár német, akár francia, angol, román, lengyel, sőt katalon tudós írt, amelyben Balogh Arthur megállapításaira, jogi fejtegetéseire hivatkozás ne történne. Az ilyen általánosan elismert tudományos felkészültséggel harminché-

szer tette meg Balogh Arthur Kolozsvárról Genf-be az utat, hogy a Nemzetek Szövetségét a kisebbségi jogok érvényre juttatására reá vegye, hogy az illetékes tényezők előtt azokra a veszedelmekre utaljon, amelyek e jogok figyelmen kívül hagyásából okvetlenül előállnak. De nagy tudásával irányt adott a kisebbségi kongresszusoknak is határozataik meghozatalához, melyeket az egyetemes béke biztosítása érdekében a Nemzetek Szövetsége elé terjeszteni kívántak. A román kamarának, illetve szenátusnak többször megválasztott tagjaként, a szószekekről épp úgy, mint a rendelkezésére álló összes szaklapokban, sőt a napisajtó hasábjain is, szakadatlanul reá mutatott a téves vagy hibás intézkedésekre, amelyek a nemzetközi szerződésekben írt kisebbségi jogokat figyelmen kívül hagyták és így szomorú következményei épp ezért el nem maradhattak.”<sup>6</sup>

Az *Erdélyi Múzeum* 1941. évi első számában – az első bécsi döntést követően – a megváltozott politikai helyzetben „erdélyi szellemről” írt értekezést, melynek a korabeli állapotokra vonatkozó utalásokon túl általános üzenete is van. Írásában szövé teszi, hogy Erdély egy részének Magyarországhoz való „visszakerülése” óta alig emlegetnek valamit gyakrabban, mint az „erdélyi szellemet”, vagy másképpen a „transzilvánizmust”. Felhívja a figyelmet arra, hogy mindezzel kapcsolatosan sokszor csak üres „szólamokat” lehet hallani. Nem szabad hagyni, hogy az erdélyi „szellem” téves megítélések és felfogások hangoztatásában merüljön ki csupán. Véleménye szerint Erdély történelmi, közjogi és politikai hagyományai az „egyetemes magyar szellemiség” sajátos és különleges öröksége, amely nem lehet „divatos szólamok” martaléka.<sup>7</sup>

Az 1944-45-ös tanévben a kolozsvári jogászoképzés újjászervezésekor – Búza László javaslatára – szóba került Balogh Arthur reaktiválása, de egészségi állapotára hivatkozva nem vállalta az oktató munkát. A második világháború lezárását követően ismételten Kolozsvárt választotta otthonául. A formálódó új politikai rezsim minden szempontból távol állt tőle. 1951. március 4-én 85 éves korában szeretett városában hunyt el. Hamvai a Házsongárdi temetőben nyugszanak.

Balogh Arthur személyében a magyar és erdélyi állam- és politikatudomány, közjog és nemzetközi jog egyik kiemelkedő alakját tiszteljük, aki közéleli, politikusi tevékenységével példát mutatott nemcsak szűkebb erdélyi közösségének, hanem az anyaországban élők számára is. Búza László egy mondatban így foglalja össze Balogh életútjának szikár lényegét: „Így lett a magyar közjogászból a politikai tudomány művelője, majd kisebbségi joggal foglalkozó nemzetközi jogász.”<sup>8</sup>

---

<sup>6</sup> Corvin-lánc a kisebbségi jogok elméleti feldolgozásáért és védelméért. In *Magyar Kisebbség. Nemzetpolitikai Szemle*, XIX. évf. (1940) 21-22. sz. 497-498.

<sup>7</sup> Balogh Artúr: Az erdélyi szellem. In *Erdélyi Múzeum*, Új folyam 12. köt. (1941) 12. füz. 1-6.

<sup>8</sup> Búza László: *A nyolcvanéves Balogh Artúr*, 98. o.

Mindehhez hozzátehetjük: a kisebbségi kérdés Európa-szerte elismert szakértőjeként a két világháború között kiemelkedően sokat tett az erdélyi magyar és székely kisebbség jogvédelme érdekében.